

HÄÄDEMEESTE

Evar Saar

Häädemeeste nime on varem lühidalt uurinud Marja Kallasmaa „Eesti kohanimeraamatus“ (KNR: 106). Nimest *Häädemeeste*, baltisaksa traditsioonis *Gudmannsbach* 'hea+mees.GEN+oja', on aga põhjust veel kirjutada, sest lisandunud on teadmisi selliste Saksamaa kohanimedega kohta, milles on realiseerunud sõnaühend *guter Mann* 'hea mees'. On selgunud, et üks kirjaliku saksa keele ajaloo vähetuntud tähendus on keskajal tekkinud kohanimedega motiivina esikohal, seda Hessenis ja Reinimaal, kus vastavat teemat on uuritud. Kuigi nimeandmismotiive pidi kokkuvõttes olema rohkem (võimalik ka isikunimi jms), kujunes sellest tajutav kohanime-mall, mida Liivimaale tulnud sakslased tundsid, kasutada võisid ja – nagu üksikutest kestma jäänud kohanimedest näha on – ka kasutasid.

Häädemeeste ja Saarde kihelkonna asustuse ning teedevõrgu ajaloo uurimise varasemad tulemused võtab üsna hästi kokku Riina Juuriku bakalaureusetöö (Juurik 2007). Käsitlusi ala võimusuuhete, haldusliku paigutamise ja keelelise kuuluvuse kohta on Urmas Sutrop ja Karl Pajusalu põhjalikult refereerinud enda artikli algusosas (Sutrop, Pajusalu 2009: 253–259). Muististe, infot kandvate mikrotoponüümide, piiride ja eesti-liivi keelesuuhete küsimusi Häädemeeste kihelkonna alal on viimati detailselt käsitlenud Aldur Vunk (2022).

Kohanimi suurel teel – eesti või saksa keeles tekkinud nimi?

Häädemeeste kui koha varaseim eripära on paiknemine eri regioone ühendava maismaatee ja jõe ristumiskohas juba muinasajal. See suhteliselt väike jõgi on luiteahelike reljeefist tingituna voolanud üsna pikalt teega paralleelselt, enne kui Riia poolt läheneja jaoks toimub jõeületus – jõgi on olnud teelise jaoks dominantne maastikuelement. Seetõttu on mõistetav, et alamsaksa, rootsi ja saksa keeles edasi antud kohanimes esineb alati vooluvett tähistav sõna. Maastiku luiteahelikud loovad võimaluse tee hargnemiseks põhja ja kirde suunas kahele poole Tolkuse raba, kui jõgi on ületatud – Pärnu tee ja vähetähtis Papisilla tee.

Häädemeeste esmamainimise on leidnud Paul Johansen ühest teekonna-kirjeldusest Tallinna Linnarhiivis: 1530 *Gudemansbecke*. Johanseni publitseeritud väljavõttes on Häädemeeste ainus mainitud koht Pärnu (*Pernau*) ja Salatsi (*Sallitze*) vahel (Johansen 1933: 239), seega küllalt tähtis ja tuntud teekonnakoht. Teine varajane kirjapanek mainib XVI sajandi maabumiskohta rannal (jõesuudmes?) *Guedenn mans becke* (Stackelberg 1926: 168–169). F. Baron Stackelberg ei ole nimekuju aastaarvuga dateerinud (selle kirjapildiga tsiteerimistes tihti esinev 1560 näib olevat tuletatud *terminus ante quem* alusel), viite on Stackelberg andnud üldsõnaliselt: Taani Riigiarhiiv.

'Oja' tähendav nimeelement säilib hiljem küla- ja mõisanimes: 1601 *Gudemanssbeke* (Rev 1601: 191), 1624 mõis *Gudemanns beke*, Salatsi alla kuuluv kõrtsikoht *uff der Gudemanns Baechen* (Rev 1624: 24, 32), 1638 *Godemansbekh* (Rev 1638: 7), 1684 *Edemest Kylla el. Gudmans Bäck* (EAA.308.2.218: 91, L 88p). XVIII sajandil sai konventsionaalseks sellesama 'oja' tähendusega sõna ülemsaksa kuju, nt 1751 *Gudmannsbach* (RGADA.274.1.229/1:618, L 312).

Küsimus eesti või saksa nime primaarsusest varasemate eestikeelsete mainimiste abil päris selgeks ei saa: 1684 *Edemest kylla*, 1797 *Ædemeste M* (Mellini atlase Pärnumaa kaart), 1840 *Hedemoisa Kuella*, kõrts *Aedemoise* (KNR: Häädemeeste). Kallasmaa on siin arutlenud *Häädemõisa (mitmuse genitiivi kuju *Häädemõiste ~ *Häädemeeste) võimaliku tähendusnihke üle (KNR: Häädemeeste), aga pole ka ise tähendusnihke võimalikku suunda esile tõstnud. Kohanimetüpoloogia seisukohast on usutavam sellise nime-loomise kõrvalarengu tekkimine keskmise elemendi ellipsi teel: *Häädemeeste mõisa > *Häädemõisa.

Häädemeeste nime tekkimisele läänemeresoome (varajase eesti ja salatsiliivi siirdeala) keelekujus räägib vastu nimetüpoloogia. Mitmekeelsete alade tõlgitavate kohanimede puhul on võimalik kontrollida, kummas keeles on vastava leksikaalse semantikaga nimi laialt levinud – sealt pärineb siis ka nime esmane kuju. Näiteks Vana-Laitsna võru-läti kakskeelsete elanike mäenimel *Päävämägi* puudub sõsarnimi Võrumaal, samas kui mäe lätikeelne samatähenduslik nimi *Sauleskalns* ~ *Saules kalns* on läti keelealal laialt levinud (Vietvärdu datubāze). Siit järeldub, et kohanime *Sauleskalns* on selle levikuala piirides antud üht läti või latgali nimemalli tundes ja jäljendades. *Päävämägi* omakorda on kontaktalal tõlgitud nimi. Häädemeeste kui erandlik kohanimi on analoogiline: seda on olnud lihtne

tõlkida sama koha alamsaksakeelsest nimest ja *Gutmann*-kohanimed ei ole saksa keeleruumis sugugi haruldased.

Kallasmaa tähelepanek, et *Gudeman*, *Güde*man on saksa keeles tähendanud ka juuti, lisaargumendina *g*- hääldamise võimalus *j*-na *[judeman] (KNR: Häädemeeste), on iseenesest huvipakkuv, sest see paneb edasi uurima, mida sõna-sõnalt 'head meest' tähendav sõnaühend saksa keeles XIII–XVI sajandil tähendas ja kuidas see siinset „vana rannateed“ kasutavate baltisakslaste ajaloolisel kodumaal kohanimedesse kinnistus.

***Guter Mann* Šveitsi ja Saksa kohanimedes ning sõnavaras**

Saksakeelsete maade onomastikas on teemat värskena hoidnud diskussioon, mille käivitas Šveitsi kohanimeuurija Rolf Max Kully (2009), kes oma andmetele (peamiselt Solothurni kantoni mikrotoponüümidele) toetudes väitis, et *guter Mann* 'hea mees' erinevates grammatilistes ja ajaloolise kirjapildi vormides on kohanimedes tihti motiveeritud piirikivist või muust silmatorkavast piirimärgist. Nii on Solothurni kantoni lõuna-piiril kaks kolme valduse piirikohta nime tähendusliku sisaldusega *Beim Guten Mann*, mõlemad on kirjalikult mainitud juba XVI sajandi esimesel poolel. *Bonhomme* 'hea mees' prantsuskeelsetes kohanimedes on sama tähendusega. (Kully 2009: 607) Artikkel tutvustab *Gutmann*-nimelisi põllunimesid, millel leidub vana piiritähis. Kully refereerib saksakeelses onomastikas varem tuntud seisukohta, et *Gutmann*-kohanimedes on tegemist peamiselt pidalitõbiste või muude ühiskonnast väljaheidetute elukohaga seotud nimemotiiviga, aga pakub, et nimemotiive on tegelikult mitmesuguseid. Loetletud on ka prantsuskeelsete *Bonhomme*-nimede seitse võimalikku algmotiivi tõlgendust peamiselt uurija Wulf Mülleri järgi: 1. leeprahaige; 2. jalakas (puu); 3. hüüdnimi mehe kohta, kelle pärisnime ei teata; 4. üks Püha Deodatuse hüüdnimedest; 5. piirimärk mäekuruse; 6. teatav ajalooline asulatüüp, mida kutsutakse apellatiivse nimetusega *Gutenberg*; 7. palverännuaja esimese vaimse eestseisja (asutaja) nimetus (Kully 2009: 613).

Kullyle vastanud Hans Ramge, kes on tegelenud peamiselt läänepoolse Kesk-Saksamaa Hesseni viljelusnimedega, ei pea ümber lükatuks teesi, et just kogukonnast välja tõugatud pidalitõbise elukoht oli peamine *Beim Guten Mann*-põhimõttega kohanimede motiiv. Ta arvab jätkuvalt, et see oli ikkagi keskne motiiv (Ramge 2010). Ramge artiklis esitatud materjal on

Eesti *Gudmannsbach*-nime jaoks palju relevantsem sellepärast, et Hesseni ja Reinimaa nimemudeli levikualasse kuulub ka Põhja-Reinimaa (ka sealt on näiteid), kust pärines arvestatav osa XIII sajandil ja hiljem Liivimaale suundunud perekondi. Reinimaalt pärines u 5% aastatel 1286–1336 Riia võlaraamatus märgitud isikutest (Johansen 2005: 282). Kahjuks pole Ramge toonud *Gutemann*-nimede näiteid naaberregioonist Vestfaalist, mis oli keskajal piirkond, kust kõige rohkem sakslasi Liivimaale ümber asus.

Analüüsinud kümneid kahe piirkonna põllunimesid ja muid nimesid, nt *Gutemann*-kabel Reinimaal Urmitzis, XVIII sajandini töötanud leeprahaigete hospitali juures, jõuab Ramge järeldusele, et seal, kus keskajast peale esinenud vastava kohanime asukoht on kindlaks tehtud ja kus see ei põhine isikunimel (neid on umbes 1/5 juhtumitest), on tegemist kohaga mingi tähtsama maantee ääres, väljaspool asulat, kahe piirkonna piiri lähedal ja tihti veel ka võlla (hukkamispaiga) lähedal (Ramge 2010: 301). Kully andmetega võrreldes täpse piirikoha, piirimärgi alusel kohanime tekkimist Ramge materjal ei sisalda. Pigem on selge, et need kohad on olnud kellegi elukohaks linnade ja külade asustusest võimalikult kaugel, piiri lähedal, aga mitte kunagi vähekäidavas kolkas. Näiteks leidub üks *Gutemann*-kohanimi ajaloolise maantee hargnemiskohas (Ramge 2010: 298). Võllapuudki paigutati sellistesse kohtadesse põhimõttel, et hukatud kurjategijad jääksid silma võimalikult paljudele möödakäijatele. Leepra või mõne muu seda meenutava nahahaiguse pärast asulast väljaetu elukohavaliku juures oli oluline samuti võimalikult palju möödakäijaid kohata, kellelt almust paluda. Võllapuu naabrus võis kogukonna vaates sobida, kuna see rõhutas ühiskonnast väljatõugatu, teispoosusesse määratu lohutut staatust ja niimoodi taas suurendas võimalust almuste kerjamisest ära elada.

Ramge mõonab, et vähemalt kirjalikes allikates tähendab keskülem-saksa *guoter man* alati peaaegu sõnasõnalist vastet '*Rechtschaffener, Biedermann* (aus, korralik, lugupeetud mees)'. See võib olla ka perekonnanimi tüübi *Gutmann* aluseks. Ramge ise on leidnud vaid ühe keskaegse kirjaliku näite, kus *gutermann* tähendab pidalitõbist. Samas, mitmuslik *gute Leute* (*guote liute*) võib küll tähendada pidalitõbiseid ja see tähendus on palju kordi allikates kinnitust leidnud. (Ramge 2010: 295) Tuleb lisada, et sõna *gutleuthaus* ei saagi varauusaegse sõnana tähendada muud kui 'pidalitõbiste varjupaik', lisaks veel *gutleutacker* 'varjupaiga põld', *gutleutfrau* 'varjupaigas elav pidalitõbine naine' jt (Frühneuhochdeutsches Wörterbuch: Gutleute).

Keskalamsaksa keele puhul on pilt sarnane. Väikesemahuline August Lübbeni sõnaraamat (1888) pakub märksõna **gudeman** all sõnasõnalist tähendust: *ein Mann im Vollbesitz staatsbürgerlichen rechte, spec. 1. einer nach dessen Urteil Schätzungen geschehen und Streitigkeiten beigelegt werden, fide dignus. 2. Adlicher, ritterbürtiger Vasall.* (täielike kodanikuõigustega mees; 1. keegi, kelle ütluste järgi hinnanguid antakse ja vaidlusi lahendatakse, ld *fide dignus* 'usaldusväärne'; 2. aadlik, aadlisoost vasall). Sõna negatiivset tähendust siin ei leidu.

Gerhard Köbleri *online*-sõnaraamatus on antud rohkem tähendusi:

gōdelūde, *mnd., Pl.: nhd. „gute Leute“, unbescholtene Bürger, vertrauenswerte angesehene Leute die als Zeugen annehmbar sind, Arme, Almosenempfänger, Hospitaliten; R.: gōdelūde de nōchaftigen besēten sint myt erve: nhd. „gute Leute die genug Erbgut haben“, erbgesessene Bürger* (keskalamsaksa sõna, mitmus, uusülemsaksa „gute Leute“, laitmatud kodanikud; usaldusväärsed inimesed, kes sobivad tunnistajateks; vaesed, almuste vastuvõtjad, hospitaliidid; „head (jõukad) inimesed, kellel on küllalt pärandvara“; päritud õigusega kodanikud) (Köbler: gōdelūde).

gōdeman, *gūdeman, gūde man, gōtman, gūtman, gummen, mnd., M.: nhd. „guter Mann“, Angehöriger ritterbürtiger Familie, Edelmann, ritterbürtiger Grundherr, Vasall, unbescholtener Bürger, vertrauenswürdiger angesehener Mann der als Zeuge annehmbar ist, Armer, Almosenempfänger* (keskalamsaksa, meessoost sõna, uusülemsaksa „guter Mann“, aadliperekonna liige, aadlimees, aadlisoost maaomanik, vasall; laitmatu kodanik; usaldusväärseks peetav mees, kes on tunnistajana vastuvõetav; vaene, almuste vastuvõtja) (Köbler: gōdeman).

Mõlemas sõnaartiklis leiduvad tähendused, kus põhitähendus 'hea, kõrgesti sündinud, usaldusväärne, varakas' on ümberpööratud: 'vaene, almuste vastuvõtja', *Leute*-lõpulise sõna puhul lisaks 'hospitaliidid', mis võib tähendada nii varjupaika pidavaid heategijaid kui ka varjupaiga elanikke.

Tähenduse irooniline või vastupidi, kõigi siia ilma loodud hingede võrdsust rõhutav vaga ümberpööramine on olemuselt kõnekujund. Kõnekujundit kui suhtluskaaslase tähelepanu köitvat vahendit saab kasutada ka hoiatuse andmiseks. Pidalitõbine, kellega kokkupuutumist kardeti, oli igal juhul see „hea mees“, kellega kohtumisel pidi olema ettevaatlik („hea“ kui hoiatav sõna ümberpööratud tähenduses), kes ise andis käristi

või lokulauaga märku, et ei lähenetaks, ja kellele almuse jätmise oli samas jumalale meelepärane tegu („hea“ põhitähenduses). Kallasmaa poolt mainitud saksa keele „hea mees“ juudi tähenduses lähtub samast, kuid peamiselt vaid hoiatavast tähendusest ja võiks siinkirjutaja meelest olla ealt noorem nimetuse ülekandumine pidalitõbiselt lihtsalt teistsugusele, teiseusulisele, võõrale, rahvusvähemusele. Keskülemsaksa ja keskalamsaksa keeli (kui Häädemeeste nime etümologiseerimise jaoks piisavalt vanasid keelekujusid) vahendatavatest sõnaraamatutest tähendust ’juut’ minul leida ei õnnestunud.

Tuttav nimi uuele kohale

Et Häädemeeste nimi kuulub maa-alalt väga suure saksa, oletamisi isegi saksa-prantsuse kohanimetüübi hulka selle levila serval, siis on see tõenäoliselt siia levinud tänu kolonisatsioonile, mille poolt räägib koha paiknemine suure maantee ääres. Nime saanud koht paikneb kahe etnilise hõimuala piiril, tuumikaladega võrreldes peaaegu olematu asustuse piirkonnas. Otseselt siin on asula olemasolu keskajal siiski tõenäoline. Just Häädemeestelt on leitud võimaliku muinasaegse algusega asulakoht. Kuid see asulakoht paikneb täiesti eraldi teistest Lõuna-Pärnumaa sama tüüpi asulakohtadest, mida leidub kõige tihedamalt merest kaugel, Kilingi-Nõmme ümbruses (Juurik 2007: 19, 43).

Mida konkreetselt võisid *Gudemansbecke* nime andnud teelised silmas pidada, seda pole muidugi võimalik enam kindlaks teha. Pidalitõbi võis olla XIII sajandi Baltikumis juba tuntud (Kalling 2006: 10), kuid sellele motiivile suunavat alusetut järeldust ei oleks isegi häda sunnil tarvis teha. Onomastikas on tuntud nimemoodustusmalli ja mallipõhise nimemoodustuse mõisted (vt nt Ainiala jt 2016: 21–22). Nimi võib tuttavalt kohalt uuele kohale kanduda ka nii, et uus koht lihtsalt meenutab tuttavat kohta ja miski selles (kole jumalast hüljatud perifeersus, pooltel teel kahe suurema koha vahel, „õige“ ja „vale“ tee haru, ennast varjavad põliselanikud, ootamatu kohtumine kui sündmus vms) loob nime esialgsete kasutajate kogukonnas tunde, et saadakse ühtviisi aru, miks just see koht on hoiatava sõnaga *gudeman* tähistatud. Et koha peal on oja ja ülekäigukoht, see loob tekkiva nime teise, kindlat kohaseost pakkuva komponendi *-becke*, mis võimaldab teekonna uuesti läbijal äratundmist ja nime kinnistamist.

Gutmani koobas

Liivimaa sakslaste kohanimistus leidub veel vähemalt üks 'hea mehe' nimega koht. See on *Gutmannshöhle*, liivakivikoobas Sigulda ja Turaida vahel, läti keeles *Gūtmana ala*. See Liivimaa üks suuremaid koopaid sai baltisaksa ja hiljem läti ühiskonnas väga laialt tuntuks seoses XVII sajandi algusse paigutuva Turaida Roosi saagaga, kuid nime on enamasti sellest ajajärgust vanemaks peetud ja seda ei ole seostatud võimaliku perekonnanimiga. Paul Johanseni vahendatud nimetõlgendus, mille järgi peitsid siin ennast Liivimaa aadlikud sõja ajal (Johansen 2005: 40) liigitub tüüpiliseks rahvaetümoloogiaks, kus otsitakse nimele seletust sõna *Gutmann* püsiva leksikaalse tähenduse kaudu. Kuid on põhjust arvata, et see koobas otse Turaida linnuse läheduses, käidavas kohas, kuulub samuti saksamaalike *Gutmann*-kohanimede tüüpi. Sel juhul on nimi pigem tekkinud sõna ümberpööratud tähenduse kaudu – ühiskonnast väljaheidetute või ise eraldunute (kerjaste, pidalitõbiste, kerjasmunkade) elukoht keskajal.

Kokkuvõte

Häädemeeste, esmamainimise nimega *Gudemansbecke* on suurima tõenäosusega saksa (keskalamsaksa) keeles tekkinud ja eesti keelde tõlgitud kohanimi. Šveitsis, millel seos Eestiga suuresti puudub, tähistavad *Gutmann*-kohanimed peamiselt vanu piirikohtasid, Eestiga ajaloolist seost omaval Reinimaal aga kohtasid, kus keskajal on elanud ühiskonnast väljaheidetu, tavaliselt pidalitõbine. Mõnikord on sellisest kohast kujunenudki pidalitõbiste varjupaik. *Gutmann*-kohad paiknevad Saksamaal keskaegsete tähtsamate liiklemisteede kõrval, asulatest väljas piiride lähedal, vahel ka hukkamispaiga lähedal. Sõnaühendi semantikas võib märgata arengut, kus keskülemsaksa *guoter man* tähendas esialgu sõna-sõnalt 'hea mees', konkreetselt 'korralik, lugupeetud, varakas mees, aadlik', omandas aga iroonilis-ümberpööratud tähenduse 'vaene, väljaheidetu, pidalitõbine' ning ilmselt prantsuse *bonhomme*'i mõjutusel ka metafoorse tähenduse 'piirimärk, tulbakujuline piirikivi'.

Pole võimatu, et alamsaksa ja hiljem saksa keeles ainsusliku nimetuumaga kohanimi mugandus eesti keelde mitmuslikuna *hääde+meeste* sellepärast, et seda soodustas nime tekkimise tegelik taust, kollektiiv (nt külaelanikud, kalurid, röövlid, pidalitõbised, mungad), keda sai niimoodi

kutsuda. Saksa keeles on olnud tendents mitmuse üldistumisele pidalitõbiseid puudutavas sõnavaras: *Gutleute* 'pidalitõbised', *Gutleuthaus* 'pidalitõbiste varjupaik'.

Nimi võib olla Riia-Pärnu teel tekkinud isegi otseselt motiveerituna (pidalitõbised, kerjasmungad vms), kuid selle kohta puuduvad igasugused tõendid. Tegu võib olla ka nimetekkemudeli rakendumisega, nime ülekandmisega kohale, mis siinsel maanteel liikuvatele sakslastele lihtsalt meenutas mõnda Saksamaalt tuntud *Gutmann*-kohta. Teine selle nimetekkemudeli realiseerumise näide Liivimaal võiks olla Gutmani koobas (lt *Gūtmana ala*) Turaida lähedal.

Arhiiviallikad

EAA = Eesti Ajalooarhiiv.

RGADA = Venemaa Vanade Aktide Riiklik Arhiiv, koopiad Rahvusarhiivi Saagarakenduses.

Kirjandus

Ainiala, Terhi, Minna Saarelma, Paula Sjöblom 2016. Names in Focus: An Introduction to Finnish Onomastics. (= Studia Fennica Linguistica 17.) Helsinki: Finnish Literature Society. <https://doi.org/10.21435/sflin.17>.

Frühneuhochdeutsches Wörterbuch. <https://fwb-online.de/lemma/gutleute.s.2s>.

Johansen, Paul 1933. Die Estlandliste des Liber Censu Daniae. Kopenhagen–Reval.

Johansen, Paul 2005. Kaugete aegade sära. Koost Jüri Kivimäe. Tartu: Ilmamaa.

Juurik, Riina 2007. Vanemast asustusest ja teedest Edela-Eestis: Saarde ja Häädemeeste kihelkonnad. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, filosoofia teaduskond, arheoloogia õppetool. Tartu.

Kalling, Ken 2006. Vari minevikust. Pidalitõbi. – Horisont 1, 10–17.

KNR = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko FASTER, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop (koost) 2016. Eesti kohanimeraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <https://www.eki.ee/dict/knr/>.

Kully, Rolf Max 2009. Gutmann und Bonhomme: Ein durchsichtiger, aber schwer zu deutender Name. – Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences August 17–22, 2008, York University, Toronto, Canada. Edited by Wolfgang Ahrens, Sheila Embleton, André Lapierre. Toronto: York University, 607–617.

- Köbler, Gerhard 2014.** Mittelniederdeutsches Wörterbuch. 3. Auflage. <https://www.koeblergerhard.de/mndwbhin.html>.
- Lübben, August 1888.** Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. Darmstadt.
- Mellini atlas** = Mellin, Ludwig August. Atlas von Lief- und Ehistland und der Provinz Oesel. (1791–1798). (I. Riia 1791, II. Võnnu, *s. a.*, III. Volmari, *s. a.*, IV. Valga 1793, V. Võru, *s. a.* (1796/1798?), VI. Tartu 1796, VII. Viljandi 1797, VIII. Pärnu 1797, IX. Saaremaa 1798, (10) I. Tallinna 1798, (11) II. Paldiski, *s. a.*, (12) III. Rakvere 1796, (13) IV. Paide 1796, (14) V. Haapsalu 1798.)
- Ramge, Hans 2010.** Guter Mann – was nun? Mit bemerkungen zur Methodik der Realprobe in der Flurnamenforschung. – Beiträge zur Namenforschung. Band 45, Heft 3. 293–307.
- Rev 1601** = Die Revision Livlands 1601. Estnisches Siedlungsgebiet. Hrsg. O. Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 3. Wolfratshausen–Waldram, [München] 1967.
- Rev 1624** = Das Pernauer Land 1624. Hrsg. O. Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 2. Wolfratshausen–Waldram, [München] 1967.
- Rev 1638** = Die Revision Livlands 1638. Estnisches Siedlungsgebiet II. Hrsg. O. Roslavlev. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 4. München 1969.
- Stackelberg, F. Baron 1926.** Der Landbesitz im Kreise Pernau zur Ordenszeit. – Sitzungsberichte der Altertumforschenden Gesellschaft zu Pernau. Achter Band, 1914–1925. Pernau, 143–282.
- Sutrop, Urmas, Karl Pajusalu 2009.** Medieval Livonian County Metsepole and the Historical and Linguistic Border between Livonians and Estonians. – *Linguistica Uralica* XLV (4), 253–268.
- Vietvärdu datubāze.** Publiskā versija 8. izdevums. https://vietvardi.lgia.gov.lv/vv/to_www.sakt.
- Vunk, Aldur 2022.** The Land between Pärnu and Salaca – a Contact or Border Zone for Estonian- and Livonian-speaking People. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri* = *Journal of Estonian and Finno-Ugric linguistics* 13 (1), 283–306.

Evar Saar: Häädemeeste

Häädemeeste, first named as *Gudemansbecke*, is a place name that originates in Middle Low German and has been translated into Estonian. Such a naming pattern is widespread in the German linguistic area. In Switzerland, with practically no connection with Estonia, the place names with *Gutmann* mainly refer to old border posts. In the Rhineland, which has a

historical connection with Estonia, they designate places where an outcast, usually a leper, lived in the Middle Ages. In Germany, Gutmann-places are located next to the main medieval traffic routes, outside settlements, near the borders, and sometimes near places of execution. There has been an evolution in the semantics of the compound, with the Middle High German *guoter man* originally meaning ‘a respectable, respected, wealthy man, nobleman’, but an opposite meaning ‘poor, outcast, leper’ arising due to irony.

The name may have originated on the Riga-Pärnu Road with a direct motivation (lepers, beggar monks, and such), but there is no evidence of this. The name may also have originated associatively as a transfer of the name to a place that simply reminded the Germans travelling on this road of a place called *Gutmann* in Germany. Another example of the realisation of this naming pattern in Livonia could be the Gutman cave (Latvian *Gūtmana ala*) near Turaida.

Evar Saar: Häädemeeste

Häädemeeste, edimäst kõrda nimmat ku *Gudemansbecke* om kesk-alambsaksa keelen tekkünüq ja eesti kiilde tõlgit kotusõnimi. Sääne nimemutõl om šaksa keeleala pääl levinüq. Sveidsin, mil olõ-õi Eestiga pia määnestki vanna kokkoputmist, tähüstäseq *Gutmann*-kotusõnimeq päämädselt vanno piirikotussit. Reinimaal, mil om Eestiga aoluulinõ köüdüs olõman, tähüstäseq naaq kotussit, kon keskaol ommaq elänüq ütiskunnast vällähiidedüq, hariligult pidalitõbidsõq. *Gutmann*-kotsõq ommaq Šaksamaal keskao tähtsämbide liikmisteie man, elokotussist kavvõmban, piire lähkün, vaihõpääl ka hukkamiskotusõ lähkün. Sõnaütisüse tähendus om tennüq läbi muutusõ, kon keskülembsaksa *guoter man* tähend’ edimält ’kõrralik, lugupeet, rikas miis, aadlimiis’, a iroonilidsõn võtmõn tekkü ümbrepõõret tähendus ’vaenõ, vällähiidet, pidalitõbinõ’.

Nimi või ollaq Riia-Pärno tii man tekkünüq õkvamõost (pidalitõbidsõq, santmungaq vms), a tuu kotsilõ olõ-õi määntsitki tõõndiid. Taa või ollaq tekkünüq ka mõttõköüdüssest, nime ülekandmisõga kotussõlõ, miä tulõt’ tuu suurõtii pääl liikvilõ šakslaisilõ lihtsähe miilde mõnt Šaksamaalt teedäq *Gutmann*-kotust. Tõõnõ asjo seo nimetekkümismudõli perrä minemise näüdüs Liivimaal võisiq ollaq Gutmani kuup (lt *Gūtmana ala*) Turaida lähkün.